

SALOM SENGA, EY QUDDUS

NUR
TARJIMONLAR
OURUHI

SALOM SENGA,
EY QUDDUS

NUR

TARJIMONLAR
GURUHI

Assalomu alaykum!

Yillar davomida yana bir ismi “Darus Salom” - ya’ni omonlik, tinchlik, osoyishtalik yurti bo’lgan Quddus nomini bosqin va ko’z yoshlarsiz eshitmayapmiz.

Quddus ko’plab payg’ambarlar yashagan muborak diyor. Payg’ambarimiz Muhammad Mustafo sollallohu alayhi vasallamning me’rojga chiqish voqeasi bilan qiyomatgacha biz musulmonlarning qalbida o’chmas iz qoldirgan muqaddas shahar.

Quddus bizning ko’zqorachig’imiz. Ajdodlarimiz ham buni anglagan holda, bu shaharni muqaddas bir omonatni asragandek himoya qilishdi.

Bu kitob bilan biz Quddus haqidagi bilimlarimizni boyitamiz, Quddusga bo’lgan sevgimizni orttiramiz, Quddus-la ko’ngil rishtamizni mustahkamlaymiz. Bu kitob orqali Quddusni yanada yaqindan tanib olamiz.

Allohga duomiz shudir: “Quddus yana tinchlik, omonlik, osoyishtalik yurti deb taniladigan kunlar tez orada kelsin!”

Mundarija:

Quddus uchun go'zal harakat.....	6
Payg'ambarlar yurti Falastin.....	8
Quddus lug'ati.....	12
Quddusning tarix safari.....	14
Qur'onda Banu Isroil.....	18
Bularni bilasizmi.....	22
Hanzala	26
Nomi kabi muqaddas shahar - Quddus	28
U aytgan bo'lsa, rost!	30
Quddus fotihi Umar (r.a)	32
Abobil qanotli bolalar	35

Quddusning ikkinchi fotihi Salohiddin Ayyubiy	36
O'n ikki ming yurak	40
Joy ber menga bog'ingdan	43
Ilk qiblamiz	44
ZGBAZBZÇE	48
Quddusga xizmat qilgan musulmon turk davlatlari.....	50
Buvi-nabira qo'lni qo'lga berib, Quddus tomonga.....	54
Chiroqlar yonadimi, dadajon?	56
Kabutar qanotida safar	60
Quddus bizning nimamiz?	64
Duo.....	67

Quddus uchun go'zal harakat

Bir rasm chiz. Masalan, Quddusni karikaturasini chiz.

Bir go'zal ish qil. Yaxshilik ulash. Bir ozodlik qo'shig'ini kuyla.

Bir qushing bo'lisin. Qushingni qafasda saqlama, uchirib yubor, ozod bo'lisin. Quddus uchun uchsin. Uchsin, osmon qushlarga to'lisin!

Hanzala bilan yur. Quddus uchun, Quddus xotirasi uchun.

Bir she'r yoz.

Tinchlik bahor kabi kelsin she'ring birla.

Bir birodaringga yaxshilik qil. Quddus go'zalligidek yaxshilik qil. Yaxshilinging dunyoga yoyilsin!

Har kecha uqlashdan oldin muqaddas omonatlarimiz uchun kitob o'qi.

Quddus uchun har kecha bir paytda oyoqqa tur va eng go'zal kiyimlaringni kiyib duo qil.

Namoz o'qiyotganda ilk qiblagohing Masjidul Aqso bo'lganligini yodga ol.

Suyukli Payg'ambarimiz me'rojini esga ol, ehtirom ko'rsat.

Osmonga qara. Osmonda Quddusning rasmini tasavvur qil.
Xayol sur. Xayol surgan dunyongda ozod Quddus bo'lsin.
Ko'zlariningni Quddusdan uzma. Uni yo'q qilishni istaganlarni do'st tutma.
Bolalar uchun bir varrak yasa. Varrak uchir. Quddusning rasmi bo'lsin varraklar ustida.
Ruhingni tozala; Quddus dushmanlarining qo'llaridan, tillaridan, fikrlaridan tozala.
Begonalarga hayrat ko'zlari bilan boqma.
O'zingdan bo'lganlarni kamsitma. Sensan haqiqiy go'zal inson, sensan!

Begonalashma.
Tuproqlaringga ega chiq.

Ajdodlaringni tuproqlariga ham ega chiq.
Ajdodlaringning tuproqlarini yaxshilab o'rjan.
Tarixingni unutma, yaxshilab yodga ol.

Ko'zlariningni katta och, ko'r bo'lma.

Seni, meni har narsa bilan alday oladilar;
aldanma, aldanmaylik.
Aldanmaymiz!

Biz Quddusnikimiz, Quddus bizniki;
unutmaymiz,
unuttirmaymiz!

Payg'ambarlar yurti Falastin

Bundan 40 asr oldin Allohning suyukli do'sti Ibrohim alayhissalom va juda ko'plab payg'ambarlar yashagan va tavhid uchun mujodala qilgan yurtdir...

Akalari tomonidan quduqqa tashlangan go'zal bola Yusuf bu yerda yashadi. O'g'li Yusufning hasratida ko'zlarini parda qoplagan payg'ambar ota Yaqub bu yurtda edi. Hasratida qolgan go'zal va suyukli bolasining ko'ylagini hidi bilan nur qaytdi bu muborak otaning ko'zlariga...

Kuchli, lekin zolim podshoh Jolutning askarini oz sonli qo'shin bilan yenggan va Quddusni fath etgan odil hukmdor Tolut bu tuproqlardan o'tdi. Bir mayda tosh otib, Jolutni bir toshotar bilan yiqitib yenggan yigit-Dovud ham bu yurtda yashaganlardan edi.

Miloddan avvalgi 1000-yillarda Dovud payg'ambar Falastinda hukmdorlik qildi. U o'qigan Zabur oyatlarini tog'lar, toshlar, qushlar va bu diyorning ko'chalari tingladi...

Chumoliga, qushga, shamolga, jinlarga va insonlarga hukmronlik qilgan podshoh payg'ambar Sulaymon yashadi bu yerda... Qush tilini bilgan Sulaymonning bir elchisi bor edi: "Hudhud". Sulaymonning vaziri Asaf esa, Saba malikasi Bilqisning taxtini minglab kilometr uzoqlikdan bir ko'z ochib yumguncha bo'lган qisqa muddatda Yamandan Quddusdagi hazrati Sulaymonning huzuriga keltirib berdi. Bilqis shaffofligi uchun chuqr suv deb o'ylab, etaklarini ko'tarib kirdi, hazrati Sulaymonning billurli qasriga...

To'xtang, hali tugamadi...

Bani Isroil tomonidan shahid bo'gan ota va o'g'il payg'ambarlar Zakariyo va Yahyo alayhissalomlar...

Masjidul Aqsodagi maxsus mehrobiga jannatdan mevalar tushirilgan va vaqtisoati kelganida mo'jizaviy holatda otasiz go'dakni dunyoga keltirgan jannat ayollarining sultoni Maryam...

Beshikda chaqaloqligidayoq gaplashgan va insonlarni bu tuproqlarda yaxshilikka,adolatga, dinga davat qilgan payg'ambar Iso...

Bir kechada Makkadan Quddusga safar qildirilgan va Masjidul Aqsodan osmonga ko'tarilgan oxirgi nabiy hazrati Muhammad Mustofo sollallohu alayhi vasallam...

Barchalari bu yurtda yashadilar... Ismini keltirganlarimiz va keltirmaganimiz qanchalab payg'ambarlar... Mo'jizaviy va muqaddas o'lka- Quddusi sharif...

Qadri bebaho muqaddas o'lka. So'nggi payg'ambar hazrati Muhammad sollallohu alayhi vasallamning ajdodlari maskani, islomning ilk qiblesi...

Masjidul Haram va Masjidul Nabaviydan keyingi uchinchi sharafli masjid Masjidul Aqsoga mezbon bo'lish sharafiga erishdi...

14 000 yillik deyarli insoniyat tarixi qadar uzun o'tmishida, necha zolimlarga va necha mazlumlarga guvoh bo'ldi. Yigirma besh martadan ortiq turli qo'llarga o'tib, o'n besh martadan ziyod butunlay vayron bo'lib, qaytadan barpo etilgan bebaho qiymatga egadir bu shahar...

Hech qaysi bosqinchiga do'st bo'limgan muborak shahar, Dovud payg'ambar kabi ilg'or texnologiyalarga ega zolim bir kuchga toshotarlar bilan qarshi chiqqan jasur va g'ururli yoshlar bor ekan, bugun ham zolimga do'st bo'lmayajakdir.

"Falastin bor edi va Falastin doim bor bo'lajakdir"...

Nabiylar yurti muqaddas shahar Quddusga
salomlar bo'lisin...

Allohning muborak payg'ambarlari hazrati
İbrohim, hazrati İshoq, hazrati İsmoil,
hazrati Yaqub, hazrati Yusuf, hazrati Muso,
hazrati Dovud, hazrati Sulaymon, hazrati
Zakariyyo, hazrati Yahyo, hazrati İso va
boshqalarga salovat va salomlar bo'lisin...

Falastin o'lkasining sayyida ayollari hazrati
Maryamga va onalari Hannaga, hazrati
İsmoilning onalari Hojarga va İshoq
payg'ambarning onalari Soraga salomlar
bo'lisin...

Bir kechada Makkadagi Masjidul Haramdan
Quddusdagi Masjidul Aqsoga, u yerdan
osmonga ko'tarilgan so'nggi payg'ambar
hazrati Muhammad Mustafaga salovat va
salomlar bo'lisin...

Urushning mard va ma'sum bolalari: Hanzala,
Favzi al-Junaydiy, Ahad at-Tamimiyy va
Muhammad at-Tamimiylarga salomlar
bo'lisin...

Quddus lug'ati

Falastin – tanklarning zulmiga toshotarlar bilan qarshi chiqqan mamlakat. Poytaxti va qalbi doimo Quddusdir.

Quddus – shoir: "Osmonda barpo etilib, yerga tushirilgan shahar" deya atagan dunyoning eng qadimiy shaharlardan biri. Ko'plab payg'ambarlar ziyorat qilgan muqaddas makon.

Masjidul Aqso – namoz uchun yuzlangan ilk qiblamiz. Payg'ambarlar o'chog'i. Ko'zqorachig'imiz.

Baytul Maqdis – lug'aviy ma'nosi: Muqaddas uy. Ichiga Masjidul Aqsoni ham qamrab olgan Quddus shahri va atrofi.

Qubbatus Sahro – gumbazining ustiga Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam qadamlarini qo'yib, me'rojga ko'tarilgan "Muallaq qoyasi" bo'lган muqaddas inshoot.

Isro – lug'aviy ma'nosi: kechasi sayr qilish.

Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam bir kechada
Makkadagi Masjidul Haramdan juda uzoqdagi Masjidul
Aqsoga sayr qildirilishi mo'jizasi.

Me'roj – lug'aviy ma'nosi: yuqoriga
chiqish. Isro voqeasidan keyin suyukli
payg'ambarimiz sollallohu alayhi
vasallamning samoga ko'tarilishi
mo'jizasi.

Buroq devori – Me'roj kechasida
payg'ambarimizni samoga olib
chiqqan Buroq

ismli ulovini bog'lagan Masjidul Aqsoning tashqi devori. U yerdagi masjidning nomi ham Buroq masjididir.

Quddusi Sharif — Quddus fotihi Salohiddin Ayyubiydan Usmoniylargacha, undan bugungi kunimizga qadar Quddus nomini ta'riflashda ishlatilgan sifat, Sharif "qadri yuksak" ma'nosini bildiradi.

Qiyomat cherkovi — Vizantiya imperatori Konstantin 335-yilda Quddusda qurdirgan cherkov nomi.

Hanzala — yomonlardan yuz o'girgan, dunyodan nafratlangan bolalarning ramziy timsoli bo'l mish bir xarakter. Uni va unga o'xshashlarni chizdi deya shahid qilingan karikaturachi Naji al-Aliyning ko'ngillardan joy olgan ramziy timsolidir. Falastinda bo'layotgan zulmga ishoraa qiluvchi shahodat barmog'idir.

Toshotar — yurti bosib olingen bolakayning qo'lidagi dushmanga qarshi chiqish uchun ishlatgan toshotar jahozi. Hozirgi zamon abobili.

Intifada — zolimning zulmiga qarshi mazlumlarning bosh ko'tarishi.

Falastin xalqi tuproqlarini bosib olinishiga qarshi kurashi.

G'azo — G'azo sektoridagi eng katta shahar. Falastin urushining eng muhim markazlaridan biri.

Baytullahim — xristianlar zich yashaydigan Falastin shahri.

Al-Halil — Allohnинг do'sti Ibrohim alayhissalom tomonidan qurilgan Falastin shahri.

Zaytun va Anjir — Tin surasidagi haqqiga qasam ichilgan Anjir va Zaytundagi Zaytun—ba'zi olimlarning fikriga ko'ra, Baytul Maqdisdagi tog'ning nomidir.

Bu hududlar ayni zamonda yetishtirayotgan zaytun va anjiri bilan mashhurdir.

Quddusning tarix safari

Miloddan avval

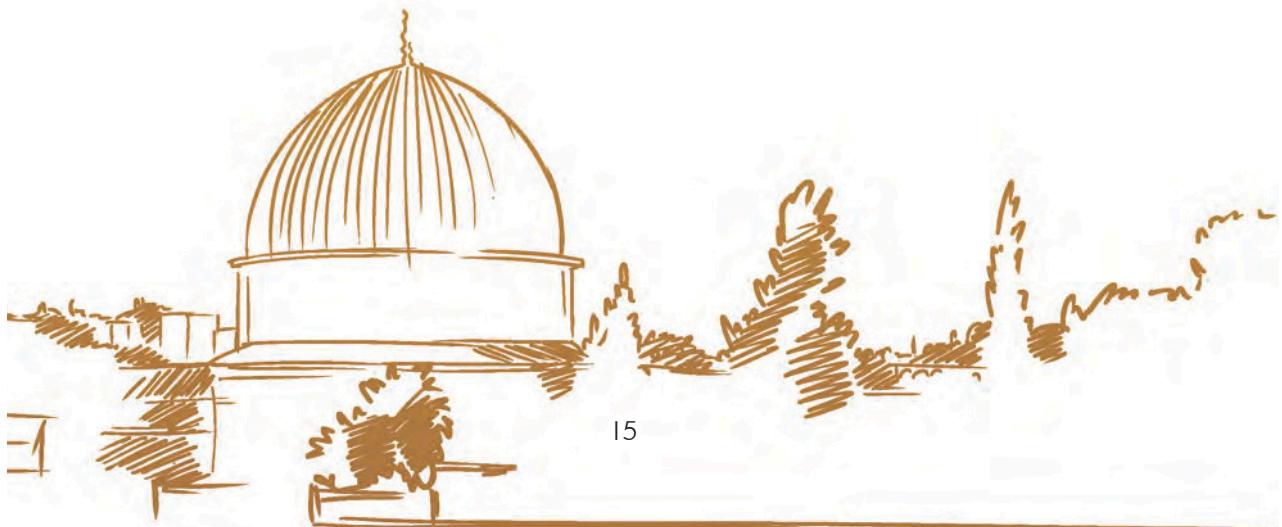
- 3000: Kanoniylarning Yabusiylar qabilasi Quddus shahrini barpo qildi.
- 2000: yillarda hazrati Ibrohim payg'ambar Quddusning janubidagi Al-Halil shahriga keldi va vafot etgach, shu yerga dafn qilindi.
- 997: hazrati Dovud payg'ambar hukmdor bo'lib, shaharni boshqarishni boshladi.

- 931: hazrati Sulaymon payg'ambar shaharni 40 yil boshqargandan so'ng vafot etdi.

- 587: Bobil podshohi Buxtanavr (Nabuxadnazzar) ilgari bosib olib, talan-taroj qilgan shaharni vayron qildi. Bobil surguni sodir bo'ldi.
- 538: Quddus Fors podshohligiga o'tdi va Bobilliklar qo'lidan ketdi.
- 332: Makedoniyalik Aleksand Quddusni egalladi.
- 63: Rim qo'mondoni Pompeus shaharni bosib oldi, shahar devorlari va qal'alarini qulatdi.

Miloddan keyin

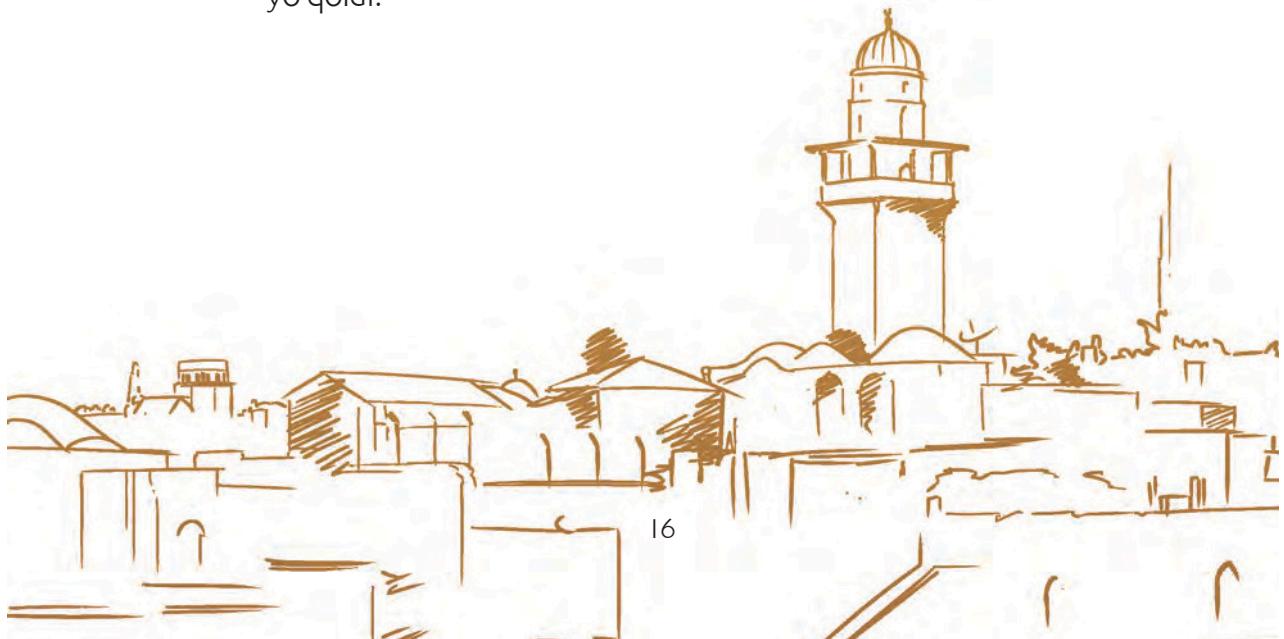
- 70: Rim qo'mondoni Titus Quddusni bosib oldi va vayron qildi.
- 614: Sosoniylar Quddusni bosib oldi va shahardagi barcha xristian ma'budlarini yakson qildi.

- 629: Vizantiya imperatori Gerakl Quddusni Sosoniylardan qaytarib oldi.
- 638: Umar (r.a)Quddusni fath etdi.
- 692: Umaviy xalifasi Abdulmalik ibn Marvon Qubbatus Sahroni qurdirdi.
- 748: Abbosiy xalifasi Mansur zilzilada zarar ko'rgan Masjidul Aqsoni yangidan qurdirdi.
- 1071: Saljuqiylar qo'mondoni Otsiz Quddusga keldi va xutbani Abbosiy xalifasi Qoim-Biamrulloh bilan Buyuk Saljuqiy Sulton Alparslan ismiga o'qitdi.
- 1099: Salbchilar Quddusni ishg'lol etdi, talon-taroj qildi va og'ir qyinoq-zulmlar qilishdi.
- 1187: Salohiddin Ayyubiy Quddusni fath etib, salbchilarning qo'lidan ozod qildi.
- 1260: Sulton I Baybars mog'ullar ustidan qozongan Ayn Jolut zafari bilan Quddus Mamluklar boshqaruvi ostiga o'tdi.
- 1517: Yovuz Sultan Salimxon Quddusni Usmoniyalar hududiga qo'shdi.
- 1798: Napoleon G'azo va Ramlani ishg'lol qildi. Jazzar Ahmad Posho fransuz qo'shinini yenggandan so'ng fransuzlar Quddusdan chiqib ketdi.

- 1876-1909: Sulton II. Abdulhamid Xon, Falastinda yahudiylarga mulk sotishni taqiqlovchi qonunlar chiqardi va ularning yer sotib olish talablarini rad etdi.
- 1917: 9-dekabrda Quddus Usmonli davlatining qo'lidan chiqib, inglizlar nazoratiga o'tdi va uzoq vaqt ingliz mandati ostida qoldi. Shu sanadan boshlab mintaqada yahudiy aholisi asta-sekin ortib bora boshladi.
- 1947: BMT, Falastinni ikki qismga bo'lishni qabul qildi. Quddusning g'arbiy qismi Isroilda qoldi.
- 1948: 14-mayda Isroil davlatining tashkil topgani e'lon qilindi.
- 1967: Sharqiy Quddus, G'azo va G'arbiy Sohil olti kunlik urushdan keyin ishg'ol qilindi va shu sanadan boshlab mintaqada yahudiylarning joylashuvi yanada ko'paya boshladi.
- 1974: BMT, Falastinliklarning o'z taqdirini belgilash va erkinlik huquqini tan oldi.
- 1978: Janubiy Livan Isroil tomonidan ishg'ol qilindi.
- 1982: Qochqin lagerlari Sabra va Shatilaga qilingan hujum natijasida yuzlab falastinliklar shafqatsizlarcha o'ldirildi, ko'plari esa bedarak yo'qoldi.

- 1987: Birinchi Fuqarolar urushi, ya'ni Falastinliklarning zulmga qarshi qo'zg'oloni boshlandi.
- 2000: Ikkinci Fuqarolar urushi boshlandi.
- 2002: Isroil G'arbiy lordaniyani Sharqiy Quddusdan ajratib turuvchi 760 km uzunlikdagi devor qurilishini boshladi.
- 2014: 7-iyul kuni G'azoga kuchli hujum va embargo (sanksiyaga o'xshagan narsa) uyushtirildi.
- 2014: 30-oktyabr kuni Yevropa Ittifoqiga kiruvchi Shvetsiya Falastinni davlat sifatida tan oldi.
- 2015: Isroil G'azo sektori chegarasida 65 kilometrlik devor qurish loyihasini ma'qulladi.
- 2015: BMT Bosh Assambleyasida ilk bor Falastin bayrog'i ko'tarildi.
- 2016: Falastin Tashqi Ishlar Vazirligi Isroilning Quddusda keng ko'lamlı qazilma ishlari olib borgani va yer ostidan qazib olgan tarixiy ashyolarni soxtalashtirganini ma'lum qildi.
- 2017: 13-dekabr kuni Islom Hamkorlik Tashkiloti Istanbulda Quddus Sammiti uchun navbatdan tashqari yig'ilish o'tkazdi. Sharqiy Quddus Falastin poytaxti deb e'lon qilindi.

Qur'onda Banu Isroil

Juda uzoq asrlar oldin Banu Isroil nomli bir qabila va xalq bo'lgan. Oralaridan payg'ambarlar chiqgan mashhur xalq edi. Isroil Yoqub payg'ambarning laqabi edi. Uning o'n ikki o'g'lining avlodlariga ham Banu Isroil deyiladi.

hazarti Yaqubning o'g'li Yusuf payg'ambar Misrga vazir bo'lganidan keyin Banu Isroil Misrga ko'chib o'tishgan. Zolim Fir'avn taxtga kelguniga qadar, tinch-omon yashashda davom etdilar. Ammo bir muddat o'tgach, Misr podshohi Fir'avn ularga azob bera boshladi. Muso payg'ambar qilib yuborilgach, Fir'avnni yagona Allohgaga iymon keltirishga, Banu Isroilga azob berishni to'xtatishga chaqirdi. Fir'avn bunga hech qachon rozi bo'lmadi. Shundan so'ng, Alloh ketma-ket ba'zi mo'jizalar yubordi. Nihoyat, Alloh tomonidan hazrati Musoga qavmini olib, Misrdan chiqib ketish buyrug'i keldi. Bir kecha hazrati Muso va uning ukasi hazrati Horun Banu Isroil bilan birga Misrdan chiqib ketdilar. Buni eshitgan Fir'avn juda g'azablandi. Ularni jazolash uchun qo'shini bilan ularning ortidan ta'qib qilishni boshladi. Banu Isroil Qizil dengizga yetib keldilar. Ularning oldida dengiz, orqalarida Fir'avn va uning qo'shini bor edi. Shunday qilib, ular qamalda qolishdi. Ular chorasiz holatda edilar. Allohning buyrug'i bilan hazrat Muso alayhissalom asosi (hassasi) bilan Qizil dengizga urdi va dengiz katta to'lqinlar orasidan ikkiga bo'lindi. Dengiz o'rtasidan quruq yo'l ochildi. 12 katta qabiladan iborat Banu Isroil osonlik bilan narigi tomonga o'tib olishdi.

Fir'avn va uning qo'shini o'tayotganda esa dengiz qayta yopildi va ularning barchasi suvgaga g'arq bo'lishdi. Nihoyat, Banu Isroil Fir'avndan qutuldi. Buyuk Robbimiz Banu Isroilni qutqargandan so'ng, ko'plab ne'matlar, mazali taomlar tushirdi. Ular esa zulmdan qutulganlari uchun, berilgan ne'matlar va ularga yuborilgan payg'ambarlar uchun shukr qilish o'rniiga noshukurlik qila boshladilar. Allohning buyruqlarini bajarmas, berilgan taomlarini yoqtirmas, qisqasi, hech narsadan mamnun emas edilar. Hatto oralarida vaqtı-vaqtı bilan Misrdagi aziyat ko'rgan kunlarini sog'inadiganlar ham bor edi. Muso alayhissalom va Horun alayhissalom so'nggi nafaslariga qadar to'xtamasdan, hormasdan ularga Allohning buyruqlarini yetkazishdilar. Ularni go'zal axloqli, yaxshi niyatli, samimiy insonlar bo'lishi uchun harakat qildilar. Ularni Allohning haq diniga chaqirdilar. Lekin Banu Isroil buning ham qadriga yetmadi.

Payg'ambarlarining o'rgatgan diniga sodiq qolmadilar. Muqaddas kitoblarning oyatlarini o'zgartirdilar. Allohning ogohlantirishlarini inobatga olmay, to'g'ri yo'lidan adashdilar. Muso alayhissalom bilan Horun alayhissalom vafot etgach, Alloh Banu Isroilga yana ko'plab payg'ambarlar yubordi. Bu payg'ambarlardan biri Dovud alayhissalom va mo'minlar yengilmas qo'mondon Jolut va uning qo'shiniga qarshi jang qildilar. Ularning ichida hech kim Jolut bilan yuzma-yuz kelishga jur'at qilolmadi. Faqat Dovud alayhissalom oldinga chiqdi. Allohning ismini zikr qilib, Jolutga toshotar bilan tosh otdi. Dovud alayhissalom Jolutni yengdi. Banu Isroil nohaqlik qildi. Ular haqqa, yaxshilikka, go'zallikka chaqirgan payg'ambarlarini tinglamay, payg'ambarlarga aziyat yetkazdilar. Unutmangki, Alloh taolo nohaqlikka, zulmga hech qachon rozi bo'lmaydi.

Alloh taolo hazrati Dovuddan oldin ham keyin ham bir qancha payg'ambar yubordi. Banu Isroilga yuborilgan payg'ambarlarning ham, bizning Payg'ambarimiz hazrati Muhammad Mustafo (s.a.v) ning ham ajdodi hazrati Ibrohimdir.

Hazrati Ibrohim va o'g'li Ismoil (a.s) dan oxirgi Payg'ambar hazrati Muhammad Mustafoga qadar biz ismini bilmagan juda ko'plab payg'ambarlar kelgan. Biz musulmonlar payg'ambarlarning hammasiga ularni bir-biridan ajratmasdan iymon keltiramiz.

Bularni bilasizmi?

Arxeologik qazilmalar va tadqiqotlarga ko'ra, Falastin tarixi bugungi kundan 14 000 yil oldin boshlanganligini...

Falastindagi Yerixo shahri dunyodagi eng qadimiy aholi yashaydigan shaharlardan biri bo'lib, o'n ming yillik tarixga ega ekanligini...

Falastin yerlarining birinchi aholisi arablarning ajdodlari hisoblangan Amalika qabilasi ekanligini va miloddan avvalgi. III. ming yildan boshlab bu hududda Kan'onliklar, Finikiylar, Arameylar, Filistlar va Isroilliklar kabi Somi qabilalari joylashganligini..

Falastin hududiga o'z nomini bergen filistlarning miloddan avvalgi 1200-yillardagi qabilalar ko'chishida bu yerlarga kelib o'rashib qolganligini...

Baytul Maqdisni birinchi bo'lib qudirgan kishi Sulaymon alayhissalom bo'lganligini va shahar atrofini devorlar bilan o'rab, himoya ostiga olgan qonuniy Sulton Sulaymonga nisbat berib, "Sulaymonlar Shahri" deyilganini...

Payg'ambarimizning asrandi o'g'llari Zayd ibn Horis, hazrati Alining akasi Ja'far ibn Tolib, Mu'tada shahid bo'lgan Abdulloh ibn Ravoha, Zaydning o'g'li Usoma ibn Zayd, islom dinini o'rgatish bilan tayinlangan Muoz ibn Jabal, Vizantiyaga elchi qilib yuborilgan Dihyatul Kalbiy, ikkala Aqaba bay'atida qatnashgan va islomni o'rgatish bilan tayinlangan sahabalardan Ubayda ibn Somit kabi Payg'ambarimiz alayhissalomning ko'plab as'hoblari yo'lli Falastindan o'tganligini...

hazrati Umarning Falastin va Quddusni zabit etganini, shaharni egallash uchun adolatli xalifa Hazrati Umarning shaxsan o'zi kelib shaharda yashovchi nasroniy larga ularning hayoti va mol-mulki xavfsizligini, din va e'tiqod erkinligini kafolatlovchi ishonchnomani bergenini...

Turmush o'rtoqlari bilan birgalikda hazrati Ibrohim, hazrati Is'hoq, hazrati Yoqub va hazrati Yusufning qabri Falastinning Al-Halil shahridagi shu nomli masjidda joylashganini...

Salbchilar bilan qilgan janglarida shahid bo'lishni juda xohlagani uchun "shahid" laqabi bilan tanilgan Halab va Mosulning hokimi Nuriddin Mahmud Zangiyning (1146-1172) Quddusning musulmonlar tarafidan qayta egallanishiga doimo ishonganini va shu sog'inch bilan shaharning qayta fath qilinishidan bir necha yil avval Masjidul Aqso uchun bir minbar yasatganini...

Bu minbarni o'z o'rniqa qo'yish qudratli Ayyubiylar hukmdori Salohiddin Ayyubiya nasib etganini...

Bugungi kunda Eski Quddus shahri atrofini o'rab turgan devorlar Usmonlilar podshohi Sulton Sulaymon tarafidan qurdirilganligini...

1462-yilda Qonuniy Sulton Sulaymonning xotini Hurram Sulton tomonidan qurilgan Xaseki Sulton Maqbarasining 465-yildan beri Quddusning yetim va faqirlariga xizmat ko'rsatayotganini...

hazrati Payg'ambarimiz (s.a.v)ning katta bobolari Xoshimning qabri G'azoda joylashganini...

Masjidul Aqsoning Makkadagi Masjidul Haram va Madinadagi Masjidun Nabaviydan keyin islomdagi uchinchi muqaddas joyligini va Masjidul Aqso Qubbatus Sahro, Buroq masjidi, Marvon masjidi kabi turli masjidlar, madrasalar va chashmalar kabi 260 xil inshootlarni o'z ichiga olganini...

Birlashgan millatlar tashkilotining Yaqin Sharq Falastin qochqinlarga yordam agentligi ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 5 million 500 ming falastinlik o'z vatanidan uzoqda qochqin bo'lib yashamoqda va bu raqam 12 million 400 ming bo'lgan jami Falastin aholisining deyarli yarmiga teng ekanligini... Nasroniy larning eng muhim ziyorat yo'li eski Quddus shahrining musulmonlar mahallasidan o'tganligini...

Xristianlarning Quddusdagi barcha muqaddas joylarining joylashuvini xristianlikni birinchi bo'lib qabul qilgan Vizantiya imperatori Konstantin I ning onasi qirolicha Yelena belgilaganini...

Quddusdagi Qiyomat cherkovini boshqarish va undan foydalanish borasida nasroniy mazhablari o'rtaida kelib chiqqan kelishmovchilikni bartaraf etish maqsadida Usmonlilar davridan beri davom etayotgan an'anaga ko'ra, cherkov kalitlari shahardagi bir musulmon oilada bo'lganligini va bu oila har kuni ertalab cherkov eshiklarini ochib, kechqurun yana qayta qulflaganini va bu odatning asrlar davomida shu tarzda davom etayotganligini...

10 yoshida bolaligida vatanini tark etishga majbur bo'lgan va o'lguniga qadar vatanini boshqa ko'rmagan falastinlik karikaturachi Nabi al-Ali chizgan falastinlik bola Hanzala karikaturasi Falastinning ozodlik kurashi ramzi ekanligini...

Naji al-Alining birinchi marta 1969-yilda 10 yoshli bola siymosida chizgan Hanzalaning har doim bir bola o'laroq qolib, hech katta bo'limganini va falastinlik qochqinlar o'z vataniga erkin qaytguniga qadar shu yoshda qolishini...

Hanzalaning vatani ishg'ol qilinishiga noroziligi va bu ishg'olga tomoshabin bo'lib turgan dunyoga norozi ekanligini ifodalash uchun qo'llarini orqasiga qo'yib, yuzini orqaga o'girganini, shuning uchun ham uning yuzini hech kim ko'rmaganini bilasizmi?

Hanzala

Moviy poyabzalin olishi kerak
Yuzi ko'rinmaydi Hanzalaning.
Bo'lurmi oyoq o'Ichovi?..
Yalangoyoq bir bolaning?!
Qora bulutlarni tarqatishi kerak
endigina o'n yoshdag'i bir go'dak.
Xotiralari esa sandiqda qat-qat.
Yagona o'yin hamrohi
Ko'k yuzidagi qora bulut...
Osmonga qarab turmasligi kerak,
Kerak tik turmog'i – mag'rur.
Ko'zboylog'ich o'ynayotgan
Qoyadek ulkan odamlarga qarshi!
Kattalar otashdan
To'p o'ynar xaritalarda.

Bolalar esa
maysazorda
Umid to'pini kutarlar.
Millionlarcha Hanzala
Asrlar osha oquvchi
Daryoga aylangancha,
Sharqirab oqib
ketmoqda
Hanzala, oh, Hanzala!..

Nomi kabî muqaddas shahar

U yerni egallab olishga
uringanlar, musulmonlarga
katta adolatsizliklar va
zulmlar qilmoqda.
Musulmon birodarlarimiz
uzoq yillardan beri azob
chekmoxda, uylari
buzilmoxda, maktabga bora
olmayapti, bog‘-rog‘
ololmayapti. Ba‘zida Masjid
ul Aqsoni ham buzishga
harakat qilishdi.

Voy, Alloh saqlasın!
Biz Quddus uchun
nima qila olamiz?

Bizning vazifamiz u yerdagi
birodarlarimizga
qo‘limizdan kelgancha
yordam berishdir.
Payg‘ambarimiz (s.a.v.), "U
yerga borib, ichida namoz
o‘qiy olmasangiz ham,
chiroqlari yoqilishi uchun
zaytun moyi yuboring.",
deya, Masjidul Aqsoga bora
olmasak ham, unga e’tibor
berganimizni ko‘rsatadigan
biror narsa qilishni tavsiya
etganlar.

Otangiz to‘g‘ri aytadi. Agar biz u
yerdagi birodarlarimizni yolg‘iz
qoldirmasak, Quddus albatta yana
go‘zal va tinch kunlariga qaytadi.

Agar u aytgan bolsa, rost!

Alloh taolo o'zining oxirgi payg'ambari Muhammad alayhissalomni butun insonlar va zamonlarning payg'ambari qilib yubordi. Ammo uning payg'ambarligini inkor etgan makkaliklar payg'ambarimizga qattiq qarshilik ko'rsatib, u zot va mo'minlarni turli xil azob va mashaqqatlarga duchor qildilar.

Ketma-ket kelgan dard va musibatlar Payg'ambarimiz (s.a.v) ni juda xafa qildi. Payg'ambarlikning 10-yili ko'rgan barcha azoblariga tasalli bo'ladigan bir safar u zotni kutib turardi. Bir qancha oyatlarni ko'rsatish va ba'zi buyruqlarni bildirish maqsadida Alloh Payg'ambarimizni bir kechada Makkadagi Masjidul Haramdan Quddusdag'i Masjidul Aqsoga olib bordi. U yerdan osmonga ko'tarildilar. Biz Makka va Quddus orasidagi bu tun safarini "Isro", osmonga ko'tarilishni esa "Me'roj" deymiz. Payg'ambarimizning bir kechada Masjidul Aqsoga olib borilganidan keyin kofirlar bu masala haqida gapira boshladilar. O'sha davrdagi sharoitda ot yoki tuya orqali bir necha kunlab davom etadigan sayohatning bir kechada amalga oshishi imkonsiz deb o'ylashar va Payg'ambarimizni masxara qilishardi. Darhol hazrati Abu Bakrning oldiga yugurdilar. Payg'ambarimizga so'zsiz iymon keltirgan va eng yaqin do'sti hazrati Abu Bakrning bu vaziyatda nima deb o'ylashiga qiziqishardi. Qiziq, hazrati Abu Bakr bunday bir iddaoga qanday munosabatda bo'ladi? hazrati Muhammadga bo'lgan ishonchini yo'qotib, uni qo'llab-quvvatlashdan ortiq voz kechadimi?

-Do'sting Muhammad kecha Baytul Maqdisga olib borilganini da'vo qilyapti.
Xabaring bormi bundan?-deya so'radilar.

Hazrati Abu Bakr:

-U zot shunday deyaptilarmi, dedi.

Darhol javob berdilar:

-Ha.

Bu gaplarni aytayotgandagi yuzlaridagi kinoyali tabassum Abu Bakrning
nazaridan qochmadi.

Hazrati Abu Bakr sokin va o'ziga ishongan holda:

-Agar u zot shunday deyayotgan bo'lsa, to'g'ridir, - deb javob berdi.

Mushriklar hayratdan sal qolsa tillarini yutayotgandilar. Ko'zlari kosasidan
chiqqudek bo'lib:

-Uning tunda Quddusga borib, tong otmasdan Makkaga qaytib kelganiga
chindan ham ishonyapsanmi? - dedilar.

-Albatta, - dedi Hazrati Abu Bakr. Men bundan ortig'iga ham ishonaman. U
zotga ertalab va kechqurun osmondan vahiy tushishini tasdiqlayman.

Kutgan javobni ololmagan kofir olomon hazrati Abu Bakrning bu iymoni va
sadoqatidan hayratda qolishdi.

Yuzlaridagi kinoyali tabassum yo'qoldi. Bunday sadoqat bunday ishonch
qanday bo'lishi mumkin?

Mana shu voqeadan so'ng hazrati Abu Bakr "to'g'riso'z, aslo yolg'on
gapirmaydigan, so'zida turuvchi, haq ekaniga ishongan narsani
tasdiqlashda ikkilanmaydigan kishi" ma'nosida "Siddiq" laqabi berildi.
O'sha kundan boshlab u kishi Abu Bakr Siddiq nomi bilan tanildi.

Quddus Fotih Umar(r.a)

Bir oqshom vaqt edi. Masjidul Aqsoning atrofini o'rab olgan tor ko'chalarda sokin bir shoshilish bor edi. Masjid atrofidagi tarixiy bozor do'konlari yashil panjaralarini asta-sekin tushira boshlagandi. Namoz vaqtı yaqinlashib qolgandi. Azonni hovlida kutayotganlar shirin suhbatga, Aqsoning bolalari esa o'yinga berilib ketgandilar. Har doimgidek quvonch-la yugurar edilar. Yengil shabada zaytun daraxtlarining yaproqlarini silkitardi. Bu orada uzoqdan bir qizning ovozi eshitildi: - Umar! Umar! Qayerdasiz? Bu ulkan shaharning yuragi titrab ketdi. Bu shahar dunyoning eng muhim shaharlaridan biri edi. U "tinchlik yurti" deb atalgan, muqaddasligi va barakotiga osmonlar guvohlik bergandi. - Umar! Bu ismni har eshitganida hayajonlanardi. O'sha kunni, o'sha ulug'vor Umar kelgan kunni eslardi. Qanday ulug'vor yurish, qanday g'ururli turish edi uniki. Holbuki undan oldin juda ko'p inson kirgandi bu shahar eshiklaridan.

Hammasi ko'nglidagini olib kelib, shahar o'rtasiga uloqtirishgandi.
Tinchlik yurti bo'lgan bu shaharni dard, zulm va qon bilan yo'g'irganlar,
uning qadriga yetmaganlar, obod qilish o'rniغا, uni vayron qilganlar,
o'zlaridan boshqasining yashash huquqini tan olmaganlar... Bu tarixiy
shahar goh talon-taroj qilingan, goh zulmatga cho'kdirilgan edi.

U yerda yashayotgan odamlar azob chekkan sari u ham chuqur nadomad chekardi. Quddus boshqa din vakillariga ham boshpana bergen edi, ammo eng osoyishta kunlarini musulmonlar qo'lida boshdan kechirdi. Uning go'zal kunlari hazrati Umar bilan boshlangan edi. Umar(r.a.)olam-olam tinchlik olib kelgan edi. Quddus hazrati Umar bilan o'zining haqiqiy qiyofasiga ega bo'ldi. Quddusni sevish mana shuni talab qilardi. Inson sevganini xafa qila oladimi? Unga zarar bera oladimi? Odamlar uning kelishini katta xursandchilik bilan kutib olishdi, olomon bo'lib, shodlik tantanalari qilishdi. Uning kelishi hammani quvontirgan edi. Bu inson avvalgilardan farq qilardi. U zot Islom qo'shinlarining qo'mondoni edi, lekin shaharga ot ustida emas, balki yayov kirgandi. Otining oyoqlari jarohatlangani uchun unga yana minishni xohlasmagandi. U zot Madinadan kelgandi va charchagandi. U zotga chopqir ot va yangi kiyimlar sovg'a qilishdi. Berilgan sovg'alarni qabul qilmadi. G'alabani o'ziga emas, Islomga bog'ladi. U zot shaharni chuqur hurmat bilan aylanib chiqdi. Sevimli Payg'ambarimiz Me'rojga chiqqan joyni ziyorat qildi. Nasroniyarning muqaddas Qiyomat cherkovida yurgan paytda namoz vaqtি kirib qoldi. Cherkovdagi ruhoniylarning qistovlariga qaramay, namozni u yerda o'qimadi. Tashqariga chiqdi va cherkovning yaqinidagi bo'sh joyda o'qidi. Nega bunday qilganini so'raganlarga esa: "Men o'sha cherkovda namoz o'qiganimda musulmonlar uni masjidga aylantirishga urinishlari mumkin edi", deb javob berdi. U zot biron ta cherkovni buzib, o'rniga masjid qurdirmadi. E'tiqod va ibodatga hurmat ko'rsatdi. U zotadolati barchani qamrab oluvchi hazrati Umar edi. U zotning bu so'zlari tarixda qoldi. Quddus xalqi u zotni doimo sevgi va hurmat bilan esladi.

Abobil qanotli bolalar

"Shunday qo'lim bo'lsaydi, uni
xayolotning moviy osmoni sari uzatib,
bir parcha bulutni uzib
olardim!" deya
Duo qilaman.

O'Imasaydi o'rtog'im,
bo'lsa edi yonimda.
qo'lidan tutib,
Quddusli tushlar ekardim
shahid qilingan tuprog'i uzra...

Cho'zmamdag'i toshlar
tushsaydi bir
Abobilning tumshug'idan
zolimlarning ustiga.
Zamonaviy fillar –
tayyora, tanklarning ovozi
tinardi tuproqlarimizda abadiyga.

Va nihoyat Falastin bo'lsaydi ozod,
bolalarning navolari
g'olib kelsaydi
kulrang shovqin-suronlar ustidan.
Ko'rgan bo'lardim men shunda
Onamning tabassumini bir on...

Quddusning ikkinchi fotihi Salohiddin Ayyubiy

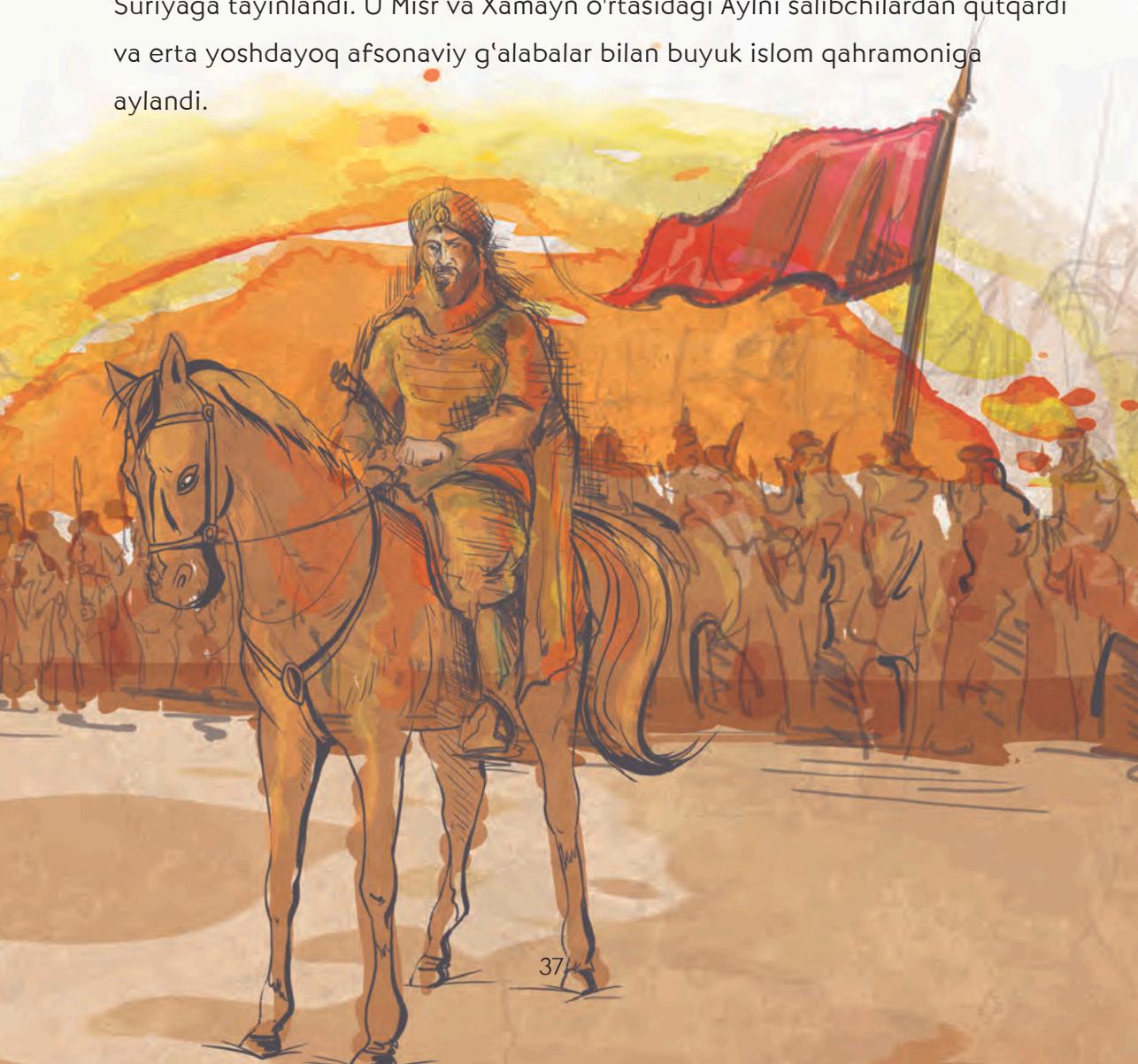
Saljuqiyalar, abbosiylar va fotimiylar Mosul, Halab va Damashq hududlarida hukmronlik qilgan yillar edi. Mosul hokimi Imoduddin Zangiy bilan Tikrit hokimi Najmaddin Ayyub o'rtasida mustahkam do'stlik rishtalari bor edi. 1171-yilda Tikritda Najmaddin Ayyubning bir o'g'li dunyoga keldi. Unga Salohiddin deb ism qo'yishdi.

Xuddi shu yili Najmaddin Ayyub Mosul hokimi Zangiyning chaqiruvi bilan Tikritdan Mosulga ko'chib ketdi.

Yosh Salohiddin Mosul hokimi bo'lgan amakisi Shirkuxdan matematika, geometriya, astronomiya va harbiy ta'llimlarni o'rgandi.

Uning yoshligi amakisining yonida o'tdi. Salibchilarga qarshi kurashda qatnashib, harbiy muvaffaqiyatlarga erishdi. Shu bilan birga u yetuk, muloyim, saxovatli, rahmdil, mard va adolatli davlat arbobi sifatida ham tanildi.

Muhtaram davlat arbobi sifatida barchaning ishonchini qozongan Salohiddin Ayyubiy Haj ziyorat yo'li xavfsizligini ta'minlash uchun Fotimiylar tomonidan Suriyaga tayinlandi. U Misr va Xamayn o'rtaсидаги Aylni salibchilardan qutqardi va erta yoshdayoq afsonaviy g'alabalar bilan buyuk islom qahramoniga aylandi.

Xalifa Umar(r.a) 638-yili Quddusni zabit etganida, u nasroniylargan jon va mulk xavfsizligini va'da qildi. 461 -yil islam hukmronligi ostida bo'lgan Quddusda musulmonlar nasroniylarning huquqlarini himoya qildilar, ularning dinini hurmat qildilar.

Vaqt o'tishi bilan Quddus salibchilar qol'liga o'tgach, Qirollik tomonidan boshqarila boshlandi. Quddus sultanati shahardagi barcha islomiy ishlarni talon-taroj qildi. Masjidlarni cherkovlarga aylantirdi. Quddus salibchilar qol'ida bo'lgan paytlarda, har kuni musulmonlar va hatto musulmonlarga yordam bergen yahudiylar ham qatl etilayotgandi.

Mintaqaning aholisi salibchilarning shafqatsizligidan g'azablanib, najot kutayotgan edi.

Shuning uchun Salohiddin Quddusni salibchilardan qutqarishni qattiq istardi. Quddus salibchilar qo'lidaligi sababli Salohiddinning ko'ngli hecham yorishmasdi.

Salibchilar Quddusni bosib olganidan beri sakson sakkiz yil o'tdi. Salohiddin Quddusni qutqarish uchun ko'ziga uyqu kelmasdan kechayu kunduz izlandi. Vanihoyat, Quddusni fath etish vaqtি keldi. U bu muqaddas shaharni qutqarish uchun yo'lga chiqdi. Nihoyat, juma kuni, Me'roj kechasida unga Quddusni zabit etish fursati berildi. Shunday qilib, uning orzusi ushaldi.

Fath bo'lgach, salibchilardan shaharni qon to'kmasdan taslim qilishlari so'raldi.

Salibchilarning ayrimlari bunga rozi bo'llishmadi. Ammo ayrimlarini o'lpon pulini to'lab shahardan chiqib ketishga rozi bo'llishdi. Ammo salibchilarning ba'zilari o'lpon pulini to'lashga qurblari yetmadi. Shunda Salohiddin minglab kambag'allarni bag'rikenglik bilan ozod qildi va minglab salibchilarga juda oz o'lpon bilan shaharni tark etishlariga ruxsat berdi. To'lovni to'lay olmagan ba'zi masihiyalar Quddusda qolishdi. Ba'zilari esa shahardan chiqib ketdilar. Ba'zi yahudiylarga ham shaharga joylashishga ruxsat berildi. Ayyubiy Umar(r.a)dan keyin Quddusning ikkinchi fathchisi sifatida tarixda o'zining shonli o'rnini egalladi.

Musulmonlar g'alaba quvonchini xursandchilik bilan nishonladilar. Sulton Salohiddin Quddusda bir muddat qolib, Masjidul Aqsoni yana masjidga aylantirdi. Sulton Salohiddin Ayyubiylar hukmdori sifatida faoliyat olib bordi.

Hijoz mintaqasiga, ayniqsa Makka va Madinaga katta ahamiyat berdi. U "Xodimul-Haramayn" unvonini joriy qilgan birinchi hukmdor bo'ldi. Turk xalq shoiri Mahmud Akif "Sharqning eng suyukli sulton'i" deya ta'riflagan Sulton Salohiddinning Misrni zabit etganda birinchi qilgan ishi u yerdagi katta bir qamoqxonani madrasaga aylantirish bo'ldi. Jamiatning turli qatlamlari mehrini qozongan Salohiddin 1193-yil 4-martda Damashqda vafot etdi.

O'n ikki ming yurak

- Ertaga nonushtaga shu tuxumlarni pishirsak mazali bo'lardi, dedim onamga. Yo'q, dedi onam, ular menga kerak.

- Shishada ozgina sut qolibdi, ichsam-u katta o'ssam dedim. Yo'q, mening go'zal qizim, sut ham menga kerak, dedi onam.

- Nimani so'rasam, sizga kerak, endi men nima qilay?

– Masalan, sen biroz sabr qil. Mana, tuxumni chaqdim, shakar bilan aralashtirib bo'ldim. Ichiga un, sut, qabartma kukuni va vanilin qo'shishim kerak", dedi onam.

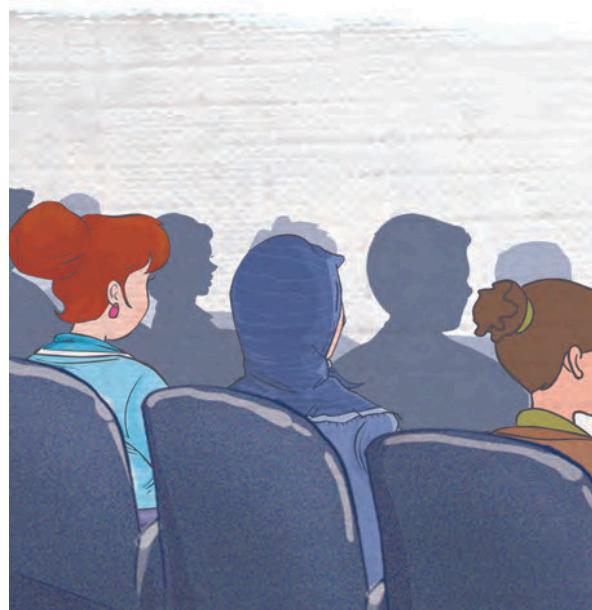
Men baribir sariyog'da qovurilgan tuxumni yaxshi ko'raman. Yoniga shiringina sut ham ichardim, dedim.

Onam ozgina kakao ham qo'shdi. Pechni yoqdi. Hamma masalliqlarni pechga qo'ydi. Keyin ro'paramga o'tirdi va dedi:

- Ba'zan yaxshi narsalar uchun

ba'zi sevgan narsalarimizdan voz kechishimiz kerak. Sen sutdan, tuxumdan voz kechding. Lekin hammasi senga boshqa narsa bo'llib, qaytib keladi.

Men onamga hayrat ko'zlari bilan qaradim. Shu payt pechdan yoqimli hid burnimga "salom" dedi.

Onam tort pishrgandi. Pechdan chiqarganda, darhol kesib, bir bo'lak yeymiz, deb o'yladim. Unday bo'lmadi.

Onam:

- Buni yaxshiroq narsaga almashtirishga tayyormisan?

Hayron bo'ldim va hayajonlandim, masalan dedim.

Biz odamlar gavjum joyga bordik. Bu Quddus manfaati uchun xayriya bozori edi. Avvaliga kino zaliga o'xshash joyda nimadir tomosha qildik. Mening yoshimdag'i bolalarni askarlar onasiz, otasiz qoldirayotgan, uylarini vayron qilayotganlarini namoyish qilishdi.

"Onajon, qardoshlarimiz uchun nima qila olamiz?", dedim. Ularning ehtiyojlari qondirilishi uchun pul yig'ishga harakat qilyapmiz. Qara, biz ham tortimiz bilan yordam beryapmiz, dedi. Tortimizni onasiz, o'yinchoqsiz qolgan qardoshlarimizga beramiz... Bu o'n ming million tort yeyishdan ham yaxshi!

Yanachi, dedim men. Duo qilaylik, ularni ziyorat qilaylik, dedi yonimizdan o'tayotgan bir opa.

Keyinroq uning ismini bildim, Hilol ekan. U Quddus haqida gapirib, o'quvchilarini Quddusga olib borarkan... Qo'lidan ushladi, birga sahnaga chiqdik. U gapira boshladi:

Yovuz Sulton Salim Xon Quddusda Usmonli sifatida xizmat qilish uchun birinchi bo'llib eshiklarini ochgan shaxsdir.

Shaharni zabit etgach, masjidda 12000 chiroq yoqqan xodimlar uni xursandchilik bilan kutib olishdi.

Endi biz ham, og'ir vaziyatdagi birodarlarimiz uchun, Quddus uchun duo qilayotgan 12 ming yurak bo'lsak, 12 ming tomchi ko'z yoshi yonoqlarimizdan sirg'alib tushsa, yerga tushmasdan samimiy bir duo kabi osmonga ko'tarilsa,

Falastin qutularmikan, nima deysiz? Yuragimizda bir Yovuz jasorati, ko'nglimizda bir Salim mehribonligi yo'qmi? Birinchi qiblamizga, Payg'ambarlarning, Payg'ambarimizning omonatiga ega chiqishga niyatli 12 ming yurak topolmaymizmi? Har oy 12 ming kishi Quddusga borib, bizdan bo'lganlarni qucha olmaymizmi? Men birinchi bo'lishni niyat qildim, dedi Hilol opa... Keyin menga qarab, aytchi qizaloq, sen ikkinchi bo'lasanmi, dedi. Bo'laman, dedim, quvonchdan ko'zlarim namlandi. Zalda go'yo 12 ming porloq nur ko'rdim.

Joy ber menga hovlingdan

Masjidul Aqso!
Joy ber menga
hovlingdan,
U yerda eng go'zal
Kitobni o'qiy.

Masjidul Aqso!
Joy ber menga
hovlingdan,
U yerda varragimni
Eng yuksaklarga
uchiray.

Masjidul Aqso!
Joy ber menga
hovlingdan,
U yerda chin qalbdan
Duolarimni qilay.

Masjidul Aqso!
Joy ber menga
hovlingdan,
Hur holda sevinch-la,
U yerda yuguray.

Masjidul Aqso!
Bilaman, aslida
Har doim joy bor
Menga hovlingdan.
Bilaman, quchoq ochib
Meni kutmoqdasan...

Ilk Qiblamız

Musulmonlar hijratning ikkinchi yiliga qadar, Masjidul Aqso tarafga yuzlanishardi. Shu sababli Madinadagi yahudiylar: "Bizning dinimizga bosh egmaydi, lekin namozlarida biz bilan xuddi shu qibлага yuzlanadi"-deya Payg'ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi vasallam haqida kamsituvchi so'zlar so'zlashardi.

Ka'bani birinchi bo'llib, hazrati Odam alayhissalom qurban edi. İbrohim alayhissalom o'g'li İsmoil alayhissalom bilan birgalikda poydevorini yangidan qurib, ko'targan edilar. Mana shu sababdan Ka'baning qadr-qiymati Payg'ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi vasallam uchun juda baland edi. Allohnning Rasuli namozlarida Ka'baga yuzlanadigan kunlarning sog'inchini tuyar edilar.

Payg'ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi vasallam Alloh taolodan bu sog'inchni ketkazuvchi bir vahiyini kutar edilar. U zot sharq-g'arb, shimol va janub, butun yo'nalişlarning sohibi Alloh taolo ekanligini yaxshi bilar edilar. Ammo namozlarida yuzlanadigani Qiblaning Masjidul Haram ya'ni Ka'ba bo'lishi orqali bobolari Odam(a.s.) va İbrohim (a.s) kabi payg'ambarlar u zotga qoldirgan omonatning o'rnnini topishni o'ylayotgandirlar balki.

Payg'ambarimiz Muhammad sallallohu alayhi vasallam Alloh taolodan sog'inib, intiqib kutgan o'sha vahiy vanihoyat keldi:
"Ey Muhammad! Goho yuzingiz osmonga tez-tez burliganini ko'rurmiz.

Bas, albatta, sizni o'zingiz rozi bo'lgan qiblagaga qaraturmiz,
yuzingizni Masjidul Harom tomon buring."*

Ka'ba uchun soğinch tuyسا ham, aslida Quddusning o'rni Rasululloh uchun juda o'zgacha edi. Quddus - u zot me'rojga chiqqan muborak shahar edi. Rasululloh (s.a.v) Me'rojga chiqqanlarida musulmonlarga besh vaqt namoz tuhfa etilgan edi. O'sha besh vaqt namozning nuri ila musulmonlar asrlar davomida har doim Quddusga qaradi.

Qibla nima degani? Hech o'ylab ko'rganmisiz? Ilk qiblamiz Masjidul Aqso va ikkinchi qiblamiz Masjidul Haram biz musulmonlarga o'rgatgan narsa - Alloh buyurgani kabi yaxshi musulmon bo'llish, namozlarda qiblagaga yo'nalishdir. To'gri bo'llish to'gri yo'lidan adashmaslik hamdir. Namozlarda yuzlanadiganimiz qibla bolalarning tinchlik ichida yashamoqlari uchun xuddi Hazrati Umar kabi oylarcha yurmoqlikni o'rgatdi barchamizga...

636-yilda Islom qo'shinlari Quddusni qamal qilishdi. Nasroniylar bo'ladijan jangda mag'lub bo'lishlarini tushunib, sulhni istadilar. Biroq Quddus shahrining kalitini xalifa Umardan boshqa hech kimga topshirmasliklarini aytishdi.

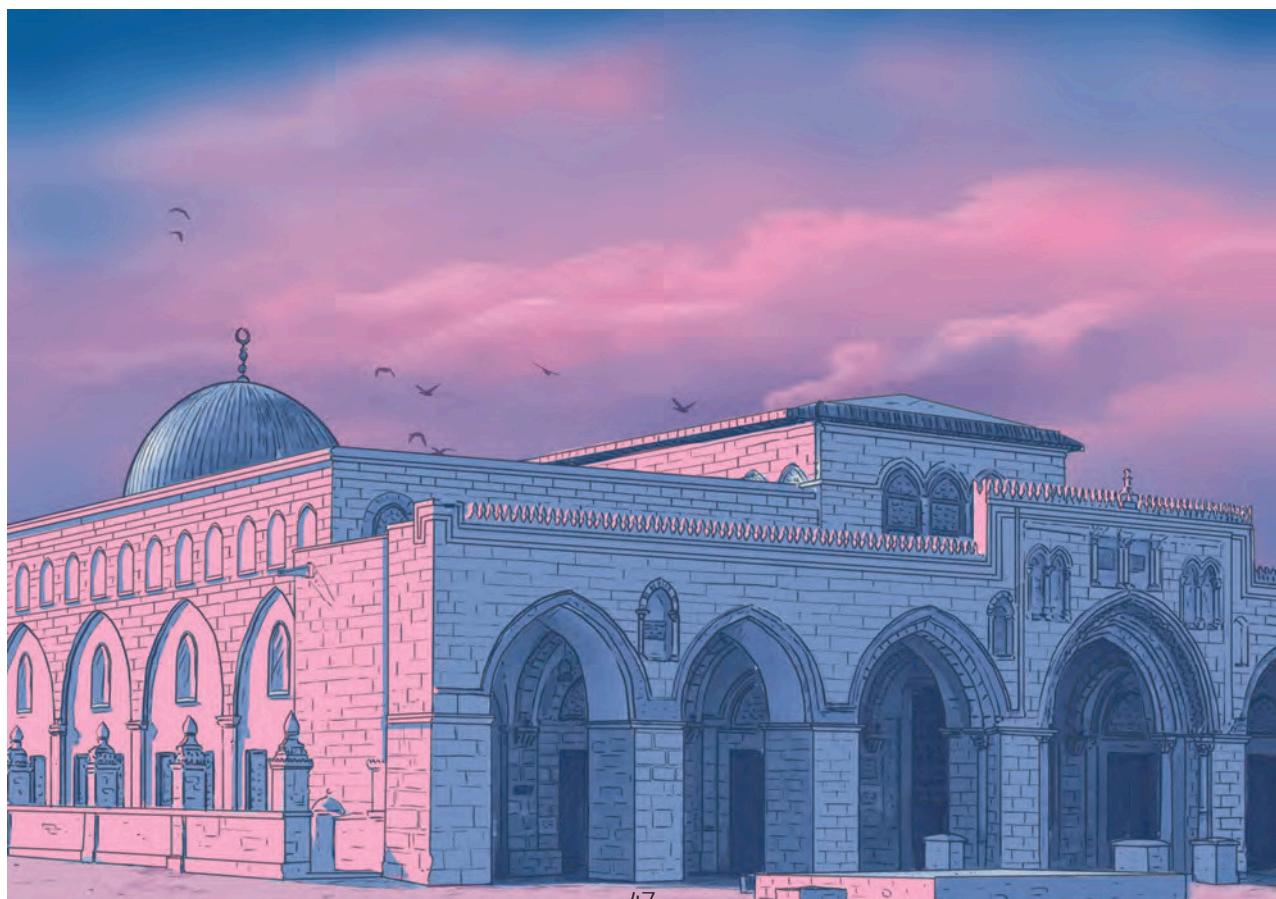
Islom qo'shinining qo'mondoni Abu Ubayda nasroniyarlarning talablarini Xalifa Umar (r.a) ga yetkazdi. Umar (r.a) bu so'zlardan keyin Quddusga yo'l oldi. Ba'zan tuyaning ustida, ba'zan piyoda bir necha kun davom etgan safardan so'ng Umar (r.a) Quddusga yetib keldi. Xalifa Umar urush uchun buyruq bermadi. Bolalar yig'lashini, daraxtlar zarar ko'rishini istamadi. U zot buni istamadi. hazrati Umar (r.a) Quddusni tinchlik yo'li bilan fath qildi va nasroniyarlarning joniga, mol-mulkiga va ibodatxonalariga tegmaslikka va'da berdi.

* Baqara surasi, 144-oyat

Chunki Umar(r.a) namozlarida bir qibлага yuzlanardi. U qiblaning egasi bo'lgan Alloh Taolo Umar(r.a)ga sulhga yurishni buyurgandi. Biz musulmonlarning namozda yuzlanadigan qiblamiz Salohiddin Ayyubiy kabi to'g'ri bo'lishni bizga o'rgatdi. Saljuqiylar davlati 1092-yilda vayron qilingan va 4 qismga bo'lingandi. Namozlarda bir qibлага yuz tutmoq; yelkama-yelka turmoq va birlik bo'lib harakat qilish vaqt edi, ammo musulmonlar bo'lingan va eski kuchlarini yo'qotgan edilar. Bu imkoniyatdan foydalangan salibchilar Quddusga hujum qildilar va 1099-yil 15-iyulda Quddusni ishg'ol qilib, shaharni talon-taroj qildilar. Salibchi askarlar Masjidul Aqsoning ichiga kirib yosh bola yoki yoshi ulug' demasdan begunoh insonlarni qatl qildilar. Quddus qo'lidan ketgandi. Salohiddin Ayyubiy kechayu kunduz Quddus haqida o'ylayotgandi. Xayolida ham Quddus, qalbida ham Quddus bor edi. Nihoyat, 1187-yilda Quddusni zabit etdi. Salohiddin Ayyubiy 88 yil davom etgan Salbchilar istilosini tufayli qarovsiz qolgan Masjidul Aqsoning tozalash va ta'mirlash ishlari bilan shaxsan o'zi shug'ullandi. Sulton Salohiddin Salbchilarning musulmonlarga qilgan yomonliklarini ularga qaytarmadi. Intiqom va qasos hissi bilan harakat qilmadi, chunki Salohiddin Ayyubiyning namozlarda yuz tutadigan bir qiblesi bor edi. Bu qiblaning sohibi bo'lgan Alloh Taolo Salohiddin Ayyubiya barcha insonlarga adolatli bo'lishni va durust bo'lishni buyurgandi. Namozlarimizda yuz tutgan qiblamiz xuddi Usmoniy hukmdorlari kabi har doim Allohnинг huzurida ekanligimizni bilishni o'rgatgandi.

Quddusning boshqaruvi tarix davomida qo'lidan qo'lga o'tib kelgan. Nihoyat, 1517-yilda Yovuz Sulton Salimxon davrida Usmoniy davlatining tarkibiga kirdi. Deyarli 400 yil mobaynida Usmoniy hokimiyati qo'lida bo'lgan Quddusda musulmonlar, xristianlar va yahudiylar tinch-totuv hayot kechirishdi.

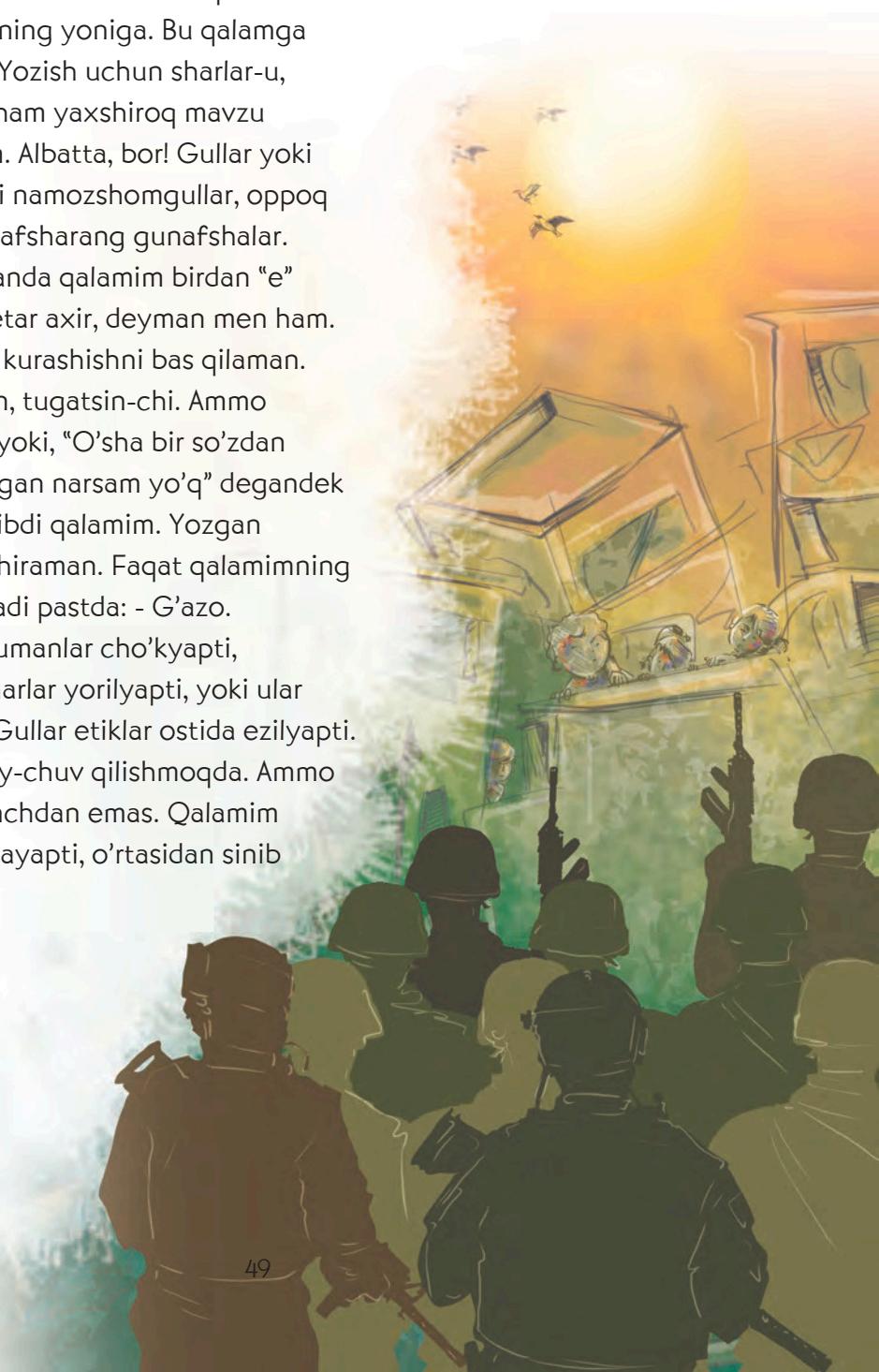
Quddusda bolalarning yuzida doim tabassum bor edi. Zaytun daraxtlari boshini hech bukmagandi. Usmoniy hukmdorlari Quddusda urush uchun emas, tinchlik, huzur-halovat uchun harakat qilishgan. Chunki Usmoniylarning namozda yuzlanadigan bir qiblesi bor edi va bu qiblaning sohibi bo'lgan Alloh Taolo urushni emas tinchlikni buyurgandi. Bizning ilk qiblamiz Masjidul Aqsodir. Musulmonlar namozlarida dastlab Masjidul Aqsoga, keyin Masjidul Haromga qarab namoz o'qishgan. Aslida musulmonlar namozlarida shunchaki bir tarafga emas, balki Masjidul Aqso va Masjidul Haromning yagona sohibi bo'lgan Allohga yuzlanardi. Umar (r.a) kabi tinchlik uchun harakat qilishni, Salohiddin Ayyubiy kabi to'g'ri bo'lishni va Usmoniy hukmdorlari kabi osoyishtalik uchun yashashni Alloh Taolodan o'rganishgandi.

ZGBAZBZCHE

"Nima qilayotganiningi bilyapsanmi, sen?", deb jahl qildim qalamimga. Shu yozganlarimga qara! Hech qanday ma'nosi yo'q. Qalamim javob bermadi. Hattoki qimirlamadi ham. Unga nima bo'lganini tushunolmadim. Men "z" yozaman u yoniga "g" qo'yaveradi. Men nima yozishni bilaman, ammo qalamim ne yozishni istamoqda, ajabo? Nima uchun bunday hayajon bilan bir nechta harfni yozdi-yu, so'ngra avvalgi holiga qaytdi. Holbuki, ichkarisida shamollar raqs tushadigan, yaproqlarida quyosh jilolanadigan bir zaytunzor haqida bahs etmoqchi edim. Ichida olmaxonlar yugurib yurardi. Yashil shoxlar orasidan moviy dengiz ko'rindardi. Ammo qalamim yoniga "g" yozgani uchun "e"ni yozolmayapman... Hech bo'lmasa, sharlarni tasvirlasam deyman. Rang-barang uchayotgan sharlar... Bolachalar sharlarni bilaklariga bog'lab olib, bir bog'da zavq bilan qiy-chuv qilishyapti. Qalamim "a" ni yozadi, ammo yoniga bir "z" ham qo'yib qo'yadi. Mayli, bundan voz kechdim. Unday bo'lsa, hikoyamda bayramlar haqida yozaman. Yana ichida bolalar bo'lsin. Cho'ntaklarida shiqirlagan pullari bilan u qo'ldan bu qo'lga yugurishsin, o'pish uchun... Bolalarning ko'zlari zaytunzorda porlagan quyosh kabi.

Qalamim yana izn bermadi. "Z" qo'shib qo'yaverdi "b" ning yoniga. Bu qalamga nima bo'lgan? Yozish uchun sharlar-u, bayramlardan ham yaxshiroq mavzu bormi? Esladim. Albatta, bor! Gullar yoki bolalar. Qirmizi namozshomgullar, oppoq nastarinlar, binafsharang gunafshalar. Bolalarga kelganda qalamim birdan "e" yozadi. Eee, yetar axir, deyman men ham. Qalamim bilan kurashishni bas qilaman. Ko'raylik yozsin, tugatsin-chi. Ammo yozmaydi. Go'yoki, "O'sha bir so'zdan boshqa yozadigan narsam yo'q" degandek qimirlamay turibdi qalamim. Yozgan harflarimni o'chiraman. Faqat qalamimning yozganlari qoladi pastda: - G'azo. Zaytunzorga tumanlar cho'kyapti, uchayotgan sharlar yorilyapti, yoki ular shar emasmi? Gullar etiklar ostida ezilyapti. Bolalar yana qiy-chuv qilishmoqda. Ammo bu safar quvonchdan emas. Qalamim bularni yozolmayapti, o'rtasidan sinib ketadi...

Quddusga Xizmat Qilgan Musulmon Turk Davlatlari

Musulmon Turk Davlatlarining Quddusdagi boshqaruvi
ilk bor Abbosiylar davrida Misrda tashkil topgan

Tuluniylar bilan boshlanadi. Keyinchalik yana Misrda
tashkil topgan Ihshidiylar 969-yilgacha Quddusni
boshqaradi. 1099-yil 15-iyul Salibchilar istilosiga
qadar Quddusda xizmat ko'rsatgan davatlardan biri
esa Saljuqiylardir. Mashhur islam olimi G'azzoliy ham
shu davrda o'sha yerda bo'lgan va mashhur asari "Ihya
ulumiddin"ning bir qismini Quddusda yozgan.

Ayyubiylar o'z nomini Quddus tarixiga muhrlashidan
oldin Nuriddin Zangiy Shom atrofini Salibchilarning
qo'lidan ozod qilganini yodga olmaslik imkonsiz.
Shundan so'ng hammamiz tanigan Ayyubiylarning
mashhur sultonı Salohiddin Ayyubiy Quddusni
salibchilardan qaytarib oladi.

Quddusda Ayyubiylardan keyin Mamluklar davri
boshlanadi. Mamluklarning mashhur sultonı Sultan
Baybars salibchilar bilan jang qilib, Falastinning
ko'plab hududlarini ularning istilosidan ozod qiladi.

Sulton Qalovun va Sulton Qayitbay esa Quddusda madrasalar, bozorlar kabi ko'plab o'chmas yodgorliklar qoldirgani bilan mashhurdir. Ayyubiylar ham, Mamlukiylar ham Masjidul Aqsoga ko'plab xizmatlar qilgan, yangi binolar qurib, eski binolarni ta'mirlagan. Shu tariqa ko'plab tarixiy yodgorliklar bugungi kungacha yetib kelgan.

Quddusga xizmat qilish sharifi Yovuz Sulton Salimxon Misrni Mamluklardan olishi bilan Usmoniyalar davlatiga o'tgan. Usmoniyalar ham Masjidul Aqsoga va Quddusga ko'plab xizmatlar qilgan. Bir tarafdan suv va kanalizatsiya kabi xizmatlarni bitkazib, boshqa tarafdan Masjidul Aqsodagi inshootlarni ta'mir ettirgan. Masjidul Aqso ichiga mehroblar, bezaklar, arklar, gumbazlar, favvoralar qurib, vaqflar tashkil qilgan.

Usmoniy sultonlaridan Sulton Abdulaziz Masjidul Aqsoda 1843- yilda katta bir ta'mir boshlatgan. Bu Ummaviylar xalifasi Abdulmalik ibn Marvonnikidan keyingi eng katta ta'mirdir.

Sulton Abdulazizdan keyin jiyani Sulton Abdulhamidxon II ham ko'plab yodgorliklarni ta'mirlatgan. Rosululloh (Sollallohu alayhi vasallam)ning Masjidul Aqsoga borolmasangiz ham, uning chiroqlarini yoqish uchun zaytun yog'i yuboringlar", degan buyruqlariga riosa qilib, Masjidul Aqsoni yoritish uchun qandil yuborgan. Shuningdek, Babul-Halilda ya'ni Quddusning Al-Halil shahriga ochilgan eshigi tomonda bir soat minorasi qurdirgan. Afsuski, Quddus Usmoniyalarning qo'lidan chiqib, Britaniya qo'liga o'tgach, ushbu soat minorasi buzib tashlangan.

1892 yilda Sulton Abdulhamid II tomonidan Quddusga qurilgan temir yo'lliniyasi yakunlandi. Bu stantsiya Hijoz temir yo'li ya'nini Madinaga boradigan stantsiya bilan ulangan. Bu tarixiy stantsiya keyinchalik, afsuski, muzeyga aylantirildi. Sulton Abdulhamid II ning xizmatlari, shubhasiz, bular bilan cheklanib qolmaydi. Usmoniylar imperiyasining moliyaviy qiyin paytlarida, bu muqaddas yerlarni pul evaziga sotib olishni istaganlarga Quddus joylashgan Falastin yerlari hech qachon sotilmasligini ta'kidlagan.

Quddusni tark etmagan Usmoniy askari

Birinchi jahon urushidagi Falastin-Suriya fronti haqida tarix darsida eshitgan bo'lsangiz kerak. Mana shu urush yakunida, 1917-yil 9-dekabrda, afsuski, Quddus Usmoniylar imperiyasi qo'lidan chiqib, Britaniya mandatiga o'tdi. Urush oxirida tuzilgan shartnoma, ya'nini Mudros sulhiga ko'ra, Usmoniylar imperiyasi o'z joylaridan chiqib ketishga majbur bo'ldi. Chiqib ketishi kerak bo'lган yerlardan biri Quddus edi. Shubhasiz, Quddusni tark etishdan faqat Usmoniy davlati va xalqi qayg'uda emas edi. Quddus ham bu ayriliqdan qayg'uda qoldi.

Bir zamonlar Umar (r.a) va Salohiddin Ayyubiyning kelishidan millat va dinlar qanchalik xursand bo'lgan bo'lsa, u yerlardan tinchlik va adolat ketishini his qilgan millat va din vakillari Usmoniyalar imperiyasi Quddusni tark etishidan qayg'uga shunchalik tushdilar. Bu qayg'uni oqlaydigan voqealardan biri ingлиз generali Allenbiyning shaharga tashrifi bo'ldi. U Umar (r.a) kirgan eshikdan kirdi, so'ng hurmatsizlik bilan oyog'ini Salohiddinning qabri ustiga qo'ydi va salibchilarining 1099-yilda kelganini eslatgandek, "Mana yana keldik, Salohiddin", dedi. Buni qilganlar bir narsani bilmas edilarki: Umar (r.a) shaharga kirgan darvozasi bilan emas, balki o'ziga o'xshamaganlarga ham adolatli munosabati bilan mashhur edi.

Mahmud va qahromon Usmoniyalar armiyasi-chi? Fahreddin Posho va uning askarlari Makkai Munavvarani tark etishni xohlamaganidek, qahramon Mahmud ham Quddus bilan xayrlashishni istamadi. Ammo shartnoma talabiga binoan orqaga chekinishga majbur bo'ldi. Biroq qahramon askar nima bo'lismidan qat'i nazar, bu muborak yerni tark etmaslikka ahd qildi. Hasan o'n boshidek birgina askar qolsa ham, oxirigacha bu yerlarda qo'riqchilik qilishni o'z burchi deb bildi. Bu ajdodlarimizning muqaddas joylarni qanday himoya qilishlariga bir misoldir. Quddus tariximizning diqqatga sazovor joyi, ko'z qorachig'imiz.

Buvi-nabira qo'lni qo'lga berib Quddusga...

Yo'q, Qubbatus Sahro... Masjidul Aqso muqaddas hududning nomi. Keyingi safar hammamiz birgalikda boramiz. Hatto me'roj kechasida boramiz.

Endi esa Quddusdan keltirilgan xurmolarni yeylek. Quddus yolg'iz qolmasligi uchun duo qilaylik.

Chiroqlar yonadimi, dadajon?

Laylo bir necha kundan beri tikishga urinayotgan latta qo'g'irchog'iga zavq bilan qaradi: - Juda chiroyli bo'ldi. Ukam qiz bo'lса, unga beraman. Unga juda yoqadi,-dedi. Munis qo'lidagi yog'och bo'laklarini ko'rsatib, Layloning so'zlariga qarshi chiqdi: - Yo'q, ukamiz o'g'il bo'ladi! Qara, hatto men u uchun chiroyli bir mashinacha yasashni boshladim.

Buncha tez qorong'u tushdi yana. Juda ko'pchilik kabi Munisning ishi ham chala qoldi. Hammayoq qorong'ulikka burkandi. Chiroqlar?.. Yo'q, uylarning, hech qayerning chirog'i yonmas edi. Faqatgina Shijoiya mahallasi qorong'ulikda edimi? Afsuski, butun shaharning, G'azoning elektrini yana uzib qo'yishgandi. Oxirgi o'n yildan beri, kuniga faqatgina uch-to'rt soat beriladigan elektr bilan yashashayotgan edi insonlar. Qanchalik qiyin edi hayot! Har uyning hayoti bir-biriga o'xshar edi. Har bir uyning shahid va yaradorlari bor edi. Aziyatlar, umidlar, duolar hech tinmas edi bu shaharlarda.

-Shamimiz ham qolmabdi,-deb xo'rsinib qo'ydi Munis. Ukasi uchun o'ylab qo'ygan mashinasini yasashga ulgurmasidan qorong'u tushib qolgan edi. Laylo ukasi uchun tikkan qo'g'irchog'ini qo'lidan qo'ymay, derazadan tashqariga boqardi. Ajabo, qorong'ulikda nimalarni ko'rayotgan edi?

Abu Ubaydaning uyida chuqur sukunat
hukm surardi. Bezovtalik bilan kutardi...
Yangi tug'ilgan chaqaloqlari onasi bilan
birgalikda shifoxonada edi. Ajabo sog'-
salomat qaytisharmikin? Chaqaloqlar
bo'limida elektr muammosi tufayli
bugunga qadar juda ko'p chaqaloqlar
hayotdan ko'z yumgan edi. Ajabo, Abu
Ubaydaning chaqalog'i bu hayot uchun
kurashda g'olib bo'la olarmikin? Hayajon
bilan uni kutayotgan akasi va opasiga
qovusha olarmikin? Akasi bilan opasi birga
o'ynaydigan kunlarni qancha orzular
qilishgandi. Rostdan ham qizmikin,
o'g'ilmikin? Bu savollarga hozircha hech
kim javob bera olmas edi.

Abu Ubaydaning kichik o'g'li Munis
tinmasdan so'rар edi: -Ukamiz o'g'il bola va
sog'-salomat, to'g'rimi dadajon? Ukamiz
tong otganda uyga keladi, to'g'rimi? Otasi:
-Inshaalloh bolajonim, der edi. Kelishadi
Xudo xohlasa.

Qop-qorong'u xonani porloq-porloq
ko'zlari bilan yoritishga urinishardi bolalar.
Va osmondagи oy-u yulduzlar ham o'likdek
ko'rinishayotgan katta shaharni yoritish
tashvishida edilar.

Abu Ubayda ko'z yoshlarini bolalaridan yashirishga urinar edi.

Yutinib jilmayardi: -Bir kun,-der edi. Bu shaharning hamma chiroqlari yonadi. Hech bir narsa, hech bir kishi qorong'ulikda qolmaydi! Hamma chiroqlar yonadi!

-Ukamiz bilan onajonim uya kelishadi, to'g'rimi dadajon?

-Allohnning izni bilan kelishadi, bolajonim. Qara, bahor kelganida shu daraxtlarning ostida o'yinlar o'ynaysiz. Arg'imchoqlar qurib beraman sizga. Bahor kelsa yangi daraxtlar ekamiz. Qani, boring endi biror narsa yeb oling.

Abu Ubaydaning bolalari qozonning tagida qolgan sho'rvani bir parcha non bilan birligida baham ko'rishdi. Bolalari qancha iltimos qilishmasin; -Siz yeyavering, men och emasman,-dedi Abu Ubayda. Aslida, ikki-uch kundan beri tuzuk biror narsa yemagan edi. Yuragiga hech narsa sig'mas edi. Birozdan keyin yana bolalarini atrofiga to'pladi: -Alloh bu sharaf uchun bizni tanladi,- dedi. Quddusning, payg'ambarlar shahrining himoyachisimiz biz. Ozodligi uchun jonimizni ham jon-jon deb beramiz. Ishoning, bunday qorong'ulikda ko'p qolmaymiz. Chiroqlar albatta yonadi! Quddusning bolalari, dovyuraklari bir kuni barcha chiroqlarni yoqishadi. Bunga hech ham shubhamiz yo'q!

Abu Ubaydaning bolalarining ko'zlarini milt-milt charaqladi. –

Rostdan aytyapsizmi, dadajon? –Albatta rost aytyapman.

Tuproqlarimizda bemalol ekin ekadigan bo'lamiz. Uylarimizni yangidan quramiz. Ishxonalarimizni bemalol ochamiz. Bog'larda hech narsadan qo'rmasdan o'yinlar o'ynaysiz.

Laylo qo'lidagi qo'g'irchoqni mahkam quchoqladi. Chiroyli yuzlariga mayin tabassum yoyildi. Har bir uyda kattalar bolalarini shunday jasoratlantirishar edi. Baquvvat iymonlari jajji kichkintoylarni kuchli insonlarga aylantirardi. Tunning zulmati ham yo'qolar edi o'shanda. Qorong'u tushganda shaharni osmondag'i oy va yulduzlar yoritardi. Shu bilan birga Quddusdagi bolalarning porloq ko'zları va qaynoq orzulari...

Kabutar qanotida safar

Ko'zlarimni ochgan choğimda oppoq kabutar qanotlari ustida edim. Sochlarim orasida shamolni his qilar edim. Qayerda ekanligimni tushunish uchun pastga qaraganimda, devorlar bilan o'rالgan bir joy e'tiborimni tortdi. Hayratim hamon ketmagan bo'lса-da, bir ovozdan yana seskanib ketdim:

Ko'rib turgan devorlaring Quddusi Sharif ichidagi Eski Shaharni o'rab turgan devorlardir. Masjidul Aqsoga yetib borishimiz uchun Eski Shaharga kirishimiz kerak. Hozir Eski Shaharning eshiklaridan biri bo'lgan Yafa eshididan ichkariga kiramiz. Uning yana bir nomi - AlHalil eshigi.

Bu ovozning kabutarga tegishli ekanligini tushungan vaqtim hayratim yana ham ortdi, ammo ichimni ishonch tuyg'usi qamrab olyotganini his qildim. Bir tomonidan Eski Shahar ko'chalariga boqar edim. Kabutarning aytishicha, o'ng tomonimizdagи mahallalar armaniylar va yahudiylarning mahallalari ekan. Chap tomonimizda esa nasroniylar va musulmonlarning mahallalari joylashgan edi.

Shaharning har bir toshida tarix o'zini yashatishda davom etayotganini his qildim. Biroz sayr qilganimizdan keyin kabutar Kattanin:

"Paxtachilar bozori" degan joyga kirganimizni aytdi. Mitti do'konlar joylashgan bu hudud tarixi Mamluklar davriga borib taqalar ekan.

Usmoniyalar davrida esa paxta yetishtirishning eng muhim jabhalari shu yerda amalga oshirilardi. Ammo Eski Shaharning ichidagi ko'plab bozorlar singari, boshqa faoliyatlar ham bo'ladijan bozor edi. Kabutar bilan bozordan Masjidul Aqsoga olib chiqadigan eshik tomon uchib ketardik. Ha, bu eshikning nomi ham Kattanın edi. U ismini bozordan olgan ekan.

Eshikdan chiqqanimizda, bizni Qubbatus Sahroning quyosh kabi porlagan gumbazi qarshi oldi. Shunchalik go'zal ediki! Men bu binoni bilardim! Bu gumbazni Ummaviylar xalifasi Abdulmalik ibn Marvon qurdirgan edi. Binoning birinchi namunalaridan biri bo'lgan bu gumbazning ostida Payg'ambarimiz me'rojga ko'tarilgan Muallaq Tosh joylashgan. Binoning bo'yun qismidagi marmarlarni esa Qanuniy Sultan Sulayman Istanbulda maxsus tayyorlangan marmarlar bilan almashtirgan edi. Qubbatus Sahro bizni kutib olganidan keyin kabutar o'ng tarafga to'gri qanotlarini qoqdi. Bu yerda Ummaviylar davrida qurilgan Qibla masjidi bor edi. Hazrati Umar (r.a) Quddusni fath qilganida qurdirgan masjid shu yerda joylashgan edi. Ammo, afsuski, bugungi kunda Umar (r.a) o'z qo'llari bilan qurdirgan u masjiddan asar ham qolmagan...

Men tarix hidi ufurib turgan bu binolarga hayratla boqar ekanman kabutarning ovozini eshitdim:

- Hozir sen bilan yer ostiga tushamiz.
- Yer ostigami? -deya hayrat bilan savol berdim.
- Ha, yer ostiga,-deya javob berdi kabutar. Yer ostida ham bir masjid borligini bilmasmiding, yo'qsa?
- Toğrisi, bilmas edim!

Qibla masjidining shimoliy-sharqida joylashgan zinapoyalardan pastga toğri uchib borar ekanmiz kabutar davom etdi:

-Mana bu Marvon masjidi! Masjid-ul-Aqsoni tiklashga katta hissa qo'shganligi uchun masjidga shu nom berilgan. Salibchilar Quddusni bosib olganda bu yerni otxona qilib foydalanganlar. Qanday sharmandalik, to'g'rimi?

-Haa! -deya baqirdim. "Haqiqatdan ham qanchalik ulkan masjid ekan!". Marvon masjidi zinapoyalaridan ko'tarilib, Masjidul Aqsoning bog'larini qaytadan ko'rganimda, kabutar meni chaqirayotganini eshitdim:

-Mahmud!, Mahmud!

Boshimni ko'targanimda esa onamning yuzini ko'rdim.

-Ona, siz bu yerda nima qilyabsiz?

-Oğlim, kursida o'tirgancha uxbab qolibsan!

-Onajonim, darslarimni qilayotib uxbab qolibman. Qanday bo'lganini tushunmay qoldim. Quddus shahri haqida bir kitob o'qiyotgan edim.

-Shunchalik qiziqmidi, bolajonim? Xo'sh! Uy vazifangni tugata oldingmi?

Bu savoldan yuzimga xush tabassum yugurdi.

-Haa onajonim, hozir tugadi, deya oldim faqat...

Quddus bizning nimamiz?

Qadrli do'stlar, testimizda "Quddus biz uchun nima?" savoliga javob izlaymiz. Topilgan har bir to'g'ri javobdan keyin u yerdagi do'stlarimiz va ularning oila a'zolari najoti uchun duo qilishni unutmaylik, xo'pmi?

I. Makka va Madinadan keyingi uchinchi muqaddas shahrimiz qaysi?

- A) Halab
- B) Quddus
- C) Bursa

2. Bizga Quddus kimning omonati?

- A) Bilmayman, to'g'risi hech o'ylab ko'rmagandim.
- B) Quddus biz musulmonlarga Allohning omonatidir. Bu omonatga Umar (r.a), Salohiddin Ayyubiy, Yovuz Sulton Salim va Abdulhamid xon II ega chiqqandilar.
- C) Faqatgina Falastinliklarga omonat.

3. Quddus qaysi davlatda joylashgan?
- A) Falastinda
  - B) Hindistonda
  - C) Amerikada
4. Falastinlik do'stlarimiz o'zlarini va shaharlarini himoya qilish uchun nima qilayaptilar?
- A) Bo'layotgan ishlarga jim qarab turgan ko'plab mamlakatlar singari ular ham qoralash bilan kifoyalanayaptilar.
  - B) Faqatgina duo qilayaptilar.
  - C) Bosqinchilikka qarshi kurashayaptilar. Shu bilan birga biz qardoshlaridan turli xil yordam, qo'llab-quvvatlash va albatta ular uchun duo qilishimizni kutayaptilar.
5. İlk qiblamiz shu bilan birgalikda Payg'ambarimizning Me'rojga ko'tarilishida ilk to'xtash joyi bo'lgan va Quddusda joylashgan muqaddas joyning nomi nima?
- A) Masjidul Aqso
  - B) Sulaymoniya masjidi
  - C) Ayo Sofiya
6. Masjidul Aqso nima va nima maqsadda qurilgan?
- A) Kasalxona, urushda jarohatlanganlarni davolash uchun qurilgan.
  - B) Masjid, musulmonlarning ibodat qilishi uchun qurilgan.
  - C) Maktab, bolalarning dars qilishi uchun qurilgan.

7. Falastin bu bosqinchilikdan ozod bo'lgandan keyin va Quddus yana ishonchli maskanga aylanganda nima bo'ladi?
- A) Muqaddas qadamjolar ozod bo'ladi.
  - B) Bolalar sog'-omon ko'chalarda o'ynay olishadi.
  - C) Muqaddas qadamjolar va bolalar ozod bo'libgina qolmay, balki dunyoga huzur keladi va jamiyatimiz yashash uchun eng zo'r joy bo'ladi.

Qadrdon do'stim, bu savolga yetib kelganingda, "Quddus bizning nimamiz bo'ladi?" savolining javobini topa olding degan umiddaman. Albatta, u bizning birinchi qiblamiz, omonatimiz bo'ladi... Quddus uchun duo qilishda davom etsak, in shaa Alloh, u yana tinchlik va xursandchilik shahriga aylanadi.

Agar Quddus uchun dunyoga yuzlanib, bironta gap aytish imkoning bo'lganida nima degan bo'lar eding?

Quddus uchun shunday degan bo'lardim:

Duo

Allohim! Menga atrofimdagi hamma narsani ko'ra olishim uchun ko'zlarimni, ovozlarni eshita olishim uchun quloqlarimni, duo qila olishim uchun qo'llarimni bergening uchun Senga cheksiz shukrlar bo'lsin.

Allohim! Sen osmonni yaratgan, bulutlarni osmonda harakatlantiruvchi va bulutlardan yomg'ir yog'diruvchisan. Sen yerda va osmonda bo'lgan hamma narsani biluvchisan. Allohim, Falastinda, Quddusda va dunyoning turli burchaklarida musulmonlar xafa va umidsiz. Musulmonlarni xafa va umidsiz qoldirma, Allohim. Ularning g'amlarini arit. Ularni zolimlarning qo'llaridan qutqar.

Allohim, mening qo'llarim kichik, dushmanga "to'xta" deyolmayman, bombalarni to'xtata olmayman, lekin Sening kuching hamma narsaga yetadi. Allohim mo'minlarga yordam ber! Ularni zafarga erishtir. Musulmonlarga aziyat beryotgan zolimlarga imkoniyat berma!

Allohim, men yurtimni sevaman. Vatanimni yomon odamlardan asra. Yurtimizga birlik va birdamlik ato et. Bizni azon ovozisiz va bayroqsiz qoldirma.

Allohim, meni namozda bardavom qil va duoyimni qabul ayla. Hisob kunida meni, ota-onamni va mo'minlarni mag'firat qil! Omin...

Songsoz

"Salom senga, ey Quddus" kitobi muqaddas diyorlardan biri bo'lgan Quddus haqida hikoya qiladi va bolajonlar uchun Quddus haqida ma'lumot beradigan qimmatli manbalar yig'indisi hisoblanadi. Ushbu kitobni o'qib, Quddusning tarixidan bugungi kunigacha bo'lgan davriga safar qilish imkoniga ega bo'ldingiz. Kitob tarjimasining har bir satri ko'zyoshlar ila yozildi. Aminmizki, siz ham bu kitobni ko'zyoshlarsiz o'qimadingiz. Kitob "Nuur tarjima kitoblari" kanalining tarjimonlar guruhi tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilindi. Quddus duolaringizdan umidvor...

NUR
TARJIMONLAR
OURUHI

